

IZRAŽAVANJE EMOCIJE SREĆE U HRVATSKIM I TALIJANSKIM FRAZEMIMA

VINI MUŠAC

Via Nazario Sauro 15, IT – 35139 Padova
vini.musac@unipd.it

UDK: 811.163.42'373.7:811.13
1.1'373.7
DOI: 10.15291/csi.4324
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 16. 4. 2023.
Prihvaćen za tisak: 24. 7. 2023.

U ovome radu istražiti će se način izražavanja sreće u hrvatskoj i talijanskoj frazeologiji i utvrditi postoje li podudarnosti u dvama jezicima s obzirom na plan izraza i na pozadinsku sliku frazema. S jedne strane frazeološka će raščlamba biti osnovana na frazemima čija je jedna od sastavnica sreća (**biti lud od sreće**) i tal. *gioia* (**essere pazzo di gioia**) i njezini sinonimi ili djelomični sinonimi kao što su radost, veselje, fortuna i sl. u hrvatskome, odnosno *felicità*, *allegria*, *fortuna* i sl. u talijanskome te leksemi čije značenje upućuje na druge emocije povezane sa srećom kao što su zadovoljstvo, tal. *contentezza*. S druge strane analiza će se temeljiti na somatskim frazemima iz čijega se značenjskoga plana iščitava emocija sreće (**imati osmijeh od uha do uha** i **avere un sorriso da un orecchio all'altro**). S treće strane analiza će se temeljiti na nesomatskim frazemima čija pozadinska slika upućuje na emociju sreće (**biti u sedmome (devetome) nebu** i **essere al settimo cielo**). U radu se pokazuje da se frazeološki korpus dvaju jezika u velikoj mjeri podudara na planu izraza i sadržaja, ali i da svaki od korpusa sadrži specifičnosti koji su odraz kulture, nataloženoga zajedničkog narodnog iskustva i pogleda na svijet.

KLJUČNE RIJEČI:

frazeologija, sreća, hrvatski jezik, talijanski jezik, ekvivalencija

1. Uvod

Emocije su oduvijek bile važne za ljudski rod jer su one čovjekova reakcija na okolinu koja ga okružuje. Ekman u svojem radu govori kako je već u devetnaestome stoljeću Darwin otkrio vezu između izraza lica i osjećaja kod životinja i ljudi što su kasnije, u dvadesetome stoljeću, istraživali različiti znanstvenici, a najveće nesuglasice bile su oko pitanja jesu li emocije urođene ili društveno-kulturološki uvjetovane (Ekman 1973: 169–187). Darwin je u svojoj knjizi *The Expression of the Emotions in Man and Animals* tvrdio da su emocije i njihove ekspresije urođeni dio ljudske prirode, odnosno evolucijski prežitci, te svi ljudi, svugdje u svijetu pokazuju i mogu prepoznati univerzalne facijalne ekspresije bez uvježbavanja ili učenja (prema Feldman Barrett: 2017).

Ekman se pita jesu li facijalne ekspresije neovisne o odgoju i kulturi. Navodi studije i eksperimente koje je proveo čiji su rezultati pokazali da su facijalne ekspresije povezane s određenim emocijama uvijek iste neovisno o kulturi i narodu (Ekman 1973: 219). Isti autor govoreći o osnovnim emocijama, engl. *basic emotions*, objašnjava kako termin *basic* koristi da naglasi ulogu koju je evolucija odigrala u oblikovanju jedinstvenih i univerzalnih izraza emocija, a urođeni čimbenici utječu na način kojim pokazujemo određenu emociju te kako razlikovati jednu emociju od druge na temelju izraza lica i tijela (Ekman 1994:15). Kasnija istraživanja dovela su do zaključka da osnovne emocije ipak nisu kulturološki i društveno neovisne. Nije nužno svaku osnovnu emociju objašnjavati preko evolucije. Osim evolucijskoga taloga, način na koji reagiramo i pokazujemo osnovne emocije čovjek nauči u određenoj kulturi i društvu, već rano u djetinjstvu, ali s kontinuiranim promjenama tijekom života (Ekman i Cordaro 2011: 364).¹ Različita su tumačenja i klasifikacije emocija, no unatoč nesuglasicama među teoretičarima, prihvaćena je klasifikacija na primarne i sekundarne emocije iako su sve aktivnije teorije koje osporavaju takvu podjelu emocija.² Pri-

¹ Parkinson (1996) smatra da načini kako reagiramo na podražaje iz okoline, odnosno iskazivanje emocija, nisu samo svojstveni pojedincu, već da na njih utječu kultura i društvo u kojemu živimo, naučeni obrasci ponašanja s obzirom na to kako društvo vidi određene događaje, fenomene i međuljudske odnose.

² Wierzbicka (1995) se protivi podjeli na primarne i sekundarne emocije i Ekmanovoj podjeli na temeljne emocije. Kritizira Ekmana koji, koristeći engleske nazive, za osnovne emocije kao što su *sadness* i *fear* (hrv. tuga i strah), nije svjestan da su to jezično i kulturno specifični nazivi i da ti engleski termini ne postoje u drugim svjetskim jezicima ili u prijevodu na druge jezike ne odgovaraju potpuno engleskim terminima. Prema autorici, potrebno je gledati skeptično na takve podjele emocija jer emocija nije ni leksički ni konceptualno univerzalna kategorija. Svaki jezik refleksija je emotivne slike jedne kulture, stoga svaki jezik može ponuditi vlastitu klasifikaciju za ljudska emotivna iskustva. Kako bismo mogli analizirati emocije, autorica predlaže da se prvo pronađe prikladan

marne su evolucijski uvjetovane, univerzalne, spontane i jednostavne kod svih ljudi neovisno o kulturi, jeziku, načinu i mjestu života, dok su sekundarne emocije složene, naučene, odnosno društveno-kulturološki uvjetovane. Često se govori i o razlici u trajanju primarnih i sekundarnih emocija pa primarne emocije obično traju kratko, one su trenutna reakcija na podražaje iz okoline (npr. radost zbog nenadana dolaska prijatelja). Sekundarne emocije traju znatno duže jer su uvjetovane dugotrajnijim podražajima iz okoline (npr. sreća zbog stabilna prijateljstva s nekim).

Osim što emocije pokazujemo facijalnim i tjelesnim ekspresijama i mimikama, one se mogu verbalizirati, odnosno možemo izreći kako se osjećamo. Jezik je komunikacijsko sredstvo, njime čovjek imenuje predmete, bića i pojave oko sebe, izriče svoje potrebe, stavove i osjećaje. Iskazivanje emocija može biti različito od jezika do jezika, od kulture do kulture, zbog različitih kulturološko-društvenih taloga utkanih u određenu kulturu, a koje se odražavaju u jeziku. Osjećaje, kao i ostalo u jeziku, možemo izreći izravno, primjerice *Marija je sretna jer je Petar stigao*, a isto možemo iskazati u prenesenom značenju: *Marija je procvala od sreće jer je Petar stigao*. Jezik je pun metafora koje su temelj diskurzivnoga djelovanja (Casadei 1996: I).³ Frazemi kao izrazi osnovani na metaforama rezultat su određenih društvenih pogleda na svijet. Tako u različitim jezicima i kulturama pronalazimo iste, slične, ali i različite frazeme za iskazivanje određenih pojava, osjećaja i stavova.

U ovome radu bavit ćemo se izražavanjem emocija u frazemima. Šest je osnovnih emocija: sreća, iznenađenje, tuga, ljutnja, strah i gađenje (Ekman 1970: 152).⁴ Iz te

semantički metajezik. Facijalne ekspresije odražavaju osjećaje i emocije, a one se ne mogu opisati direktno putem društvenih etiketa (engl. *social labels*) jer su one kulturno specifične i ne mogu obuhvatiti univerzalnost ljudskih emocija. Autorica predlaže upotrebu kognitivnih struktura ili misli kojima se mogu univerzalno opisati ljudska emocionalna stanja. Na primjer, *sandess* (hrv. tuga) može se hipotetički povezati s mišlju *I think something bad will happen* (hrv. Mislim da će se nešto loše dogoditi). Ista autorica (1992) dovodi u pitanje nazive za emocije pitajući se jesu li ti nazivi neovisni od emocija ili čak utječu na konstruiranje istih. Feldman Barrett (2017) također odbacuje podjelu na primarne i sekundarne emocije te ne priznaje da postoje univerzalne emocije. Postoje različite nijanse emocija, a one su kulturološki uvjetovane. Feldman Barrett, slično Wierzbickoj, kritizira Darwinovu teoriju urođenosti emocija. Ako ljudi imaju urođenu sposobnost prepoznati emocionalne ekspresije, onda bi tijekom eksperimenta o povezanosti emocija i facijalnih ekspresija, uklanjanjem riječi kojima imenujemo emocije iz eksperimenata, rezultati bili jednaki, a pokazalo se da nisu. Jezik i riječi koje koristimo za emocije utječu na naše poimanje istih (Feldman Barrett 2017: 52).

³ Isto tako Lakoff i Johnson (1980) govore kako metafora prožima naš svakodnevni život. To se ne manifestira samo u jeziku. Naš konceptualni sistem, u kontekstu kojega djelujemo i mislimo, odnosimo se s drugim osobama i kako poimamo sve oko nas, u osnovi je metaforičke prirode.

⁴ Oko klasifikacije primarnih emocija ne postoji dogovor. Brojni su autori iznijeli svoje klasifikacije emocija. Primjerice Plutchik izdvaja osam osnovnih emocija: povjerenje, iščekivanje, ljutnja, gađenje, strah, tuga, iznenađenje i radost (prema Kovačević i Ramadanović 2016). Kovačević i Ramadanović donose iscrpan pregled autora i njihovih klasifikacija emocija (Kovačević i Ramadanović 2016: 507).

podjele izdvojili smo samo sreću kao temu ovoga rada jer bi usporedba frazema povezanih sa svih šest osnovnih emocija u hrvatskome i talijanskome jeziku zahtijevala složeniji i duži rad, no izostanak ostalih emocija ostavljamo kao poticaj na izradu sličnih komparativnih radova u području frazeologije dvaju jezika. Cilj je rada istaknuti frazeološko bogatstvo obaju jezika i utvrditi frazeološke podudarnosti, pokazati kako kultura i određeni pogled na svijet utječu na izražavanja u jeziku te razmotriti mogućnosti prevođenja frazema.

2. SREĆA

Sreća se javlja u ranome djetinjstvu, a povezana je s nizom ostalih osjećaja kao što su osjećaj slobode, sigurnosti, zadovoljstva, unutarnjega mira (Kovačević i Ramadanić 2016: 509). Ona je reakcija na nešto lijepo i ugodno što nam se dogodilo. Sreća se obično manifestira i određenom mimikom i govorom tijela. Na primjer, osmijeh je najčešći pokazatelj sreće i zadovoljstva. Različite boje, položaj i otvorenost očiju također pokazuju emocije, a svijetle i raširene oči znak su sreće (Cervel 2003: 73).

Srce se često uzima kao spremište (eng. *container*) pozitivnih i negativnih osjećaja (Lakoff i Johnson 1980: 29) pa ne čudi da u jeziku pronalazimo izraze poput **zaigralo je komu srce <od radosti> ili puno je komu srce <radosti>**.

Pojam sreće predmet je različitih rasprava još od antičkih dana te ga je tijekom stoljeća bilo teško definirati. Potreba da se definira sreća te odredi njezina korist za ljudski rod jedno je od temeljnih pitanja koje je čovjek pokušao riješiti. Aristotelov pojam *eudaimonia*, koji se kod nas prevodi kao sreća u najširem smislu riječi ili blagostanje, označava stanje sreće koje se postiže životom u skladu s vrlinama, a kojemu svaki čovjek mora težiti. Sreća je svrha ljudskoga života i djelovanja. Filozofi koji su tijekom prošlih stoljeća pisali o sreći, kao predmet rasprave uzimali su jedno od dvaju značenja: sreća kao stanje uma, a takvo stanje uma podrazumijeva hedonistički koncept sreće, odnosno užitak, zadovoljstvo i pozitivno emocionalno stanje dok se drugo poimanje sreće odnosi na sreću kao životnu vrijednost, kao blagostanje, na ono što koristi osobi, što je dobro za nju (Haybron 2020).

U ovome će se radu razmatrati i frazemi koji ukazuju ne samo na primarnu sreću, poimanu kao stanje kratkotrajna zadovoljstva, užitka ili pozitivnoga emocionalnog stanja, već i onu povezanu s uspjehom, zadovoljstvom, koji iskazuju želju za srećom ili stanje sreće i blagostanja uvjetovano životnim okolnostima kao što su **roditi se u košuljici** i **roditi se pod sretnom zvijezdom**. Raščlamba će uzeti u obzir frazeme na temelju sljedećih četiriju modela:

1. sreća kao trenutna reakcija (primarna emocija): **skakati od sreće**,
2. dijelovi tijela kao spremište za osjećaj sreće: **puno je komu srce**,
3. sreća kao posljedica uspjeha ili slučajna uspjeha, odnosno sreće kao fortune, udesa ili sudbine: **imati sreće**,
4. sreća kao želja: **neka ti je sa srećom**.

2.1. SREĆA U HRVATSKIM RJEČNICIMA

U *Rječniku hrvatskoga jezika* natuknica sreća ima sljedeće sastavnice: „1. stanje potpuna zadovoljstva i smirenosti zasnovan na unutarnjem, duševnom miru i skladu u odnosima prema vanjskom svijetu;

2. ukupnost okolnosti i okolnost koja čemu pogoduje;
3. slučajan stjecaj povoljnih okolnosti” (Anić 1998: 1097).

U vezi s riječju sreća dovode se sljedeći izrazi: zadovoljstvo, smirenost, duševni mir ili sklad, blaženstvo, ushit, zanos, blagostanje, uspjeh, pobjeda, sretan slučaj, sretne ili povoljne okolnosti, sretan splet okolnosti, hazard, sudbina, fortuna (Šarić-Wittschen 2008: 907).

2.2. SREĆA U TALIJANSKIM RJEČNICIMA

U Zingarellijevu rječniku *gioia* (hrv. *sreća*) definira se kao „*stato d’animo di inteso godimento e contentezza*” (Zingarelli 2005: 996), prevedeno *duševno stanje velika užitka i zadovoljstva*. Termin *felicità* (hrv. *sreća, radost*) definira se kao „*condizione, stato d’animo di chi è felice e pienamente appagato*” (Zingarelli 2005: 871), u prijevodu *stanje duha onoga tko je sretan i potpuno zadovoljan*.

Kod poimanja sreće kao sudbine ili kobi, pronalazimo termin *fortuna* koja se definira kao „*destino o sorte alterna, indipendente dalla volontà umana*” (Zingarelli 2005: 924–15), u prijevodu *sudbina* ili *izmjenična sreća, neovisna o čovjekovoj volji* ili „*buona sorte, occasione felice*” (Garzanti 1973: 704), a u prijevodu na hrvatski *dobra sreća* ili *sretna prilika*.

3. FRAZEMI

U ovome radu vodit ćemo se definicijom da su frazeološke sveze one u kojima „dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (barem jedne od njih) pa značenje cjeline ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica” (Menac

2006: 9). Frazemi predstavljaju grupe riječi čije se konačno značenje ne može lako predvidjeti poznavanjem njegovih sastavnica jer su u početku bile prožete snažnom metaforom koja se potrošila vremenom pa ih više ne osjećamo kao metaforične ili idiomatične, već su postale dio svakodnevnice uporabe (Malkiel 1959: 115).

Od ostalih obilježja frazema navode se još i čvrsta struktura,⁵ stabilan red riječi, sveza najmanje dviju riječi (od kojih je barem jedna punoznačna), ustaljenost i reproduktivnost, desemantizacija, ekspresivnost i konotativnost (Menac 2003: 15, Fink-Arsovski 2002: 6–7).

Postoje različite podjele frazema, pa ih ovisno o obliku dijelimo na fonetske riječi, sveze riječi i rečenice (Menac 2003: 17–18). S obzirom na semantičko polje mogu se podijeliti na zoonimne, somatske frazeme i sl. (Fink-Arsovski 2002: 5). Polazeći od podrijetla, frazemi se dijele na nacionalne i posuđene frazeme (Menac 2003: 16). U ovome radu razmatrat će se frazemi u obliku fonetske riječi i sveza riječi dok će frazemske rečenice biti izostavljene. Također će biti izdvojeni somatski frazemi kojima se emocija iščitava iz pozadinske slike. O nacionalnim i posuđenim frazemima u hrvatskome i talijanskome jeziku bit će riječi u narednim poglavljima.

3.1. TALIJANSKA FRAZELOGIJA I TERMINOLOŠKE ODREDNICE

Usporedba literature za hrvatski i talijanski jezik ukazuje da frazeologija kao znanstvena disciplina uzima sve više maha. Dugo je u proučavanju frazema kod talijanskih znanstvenika vladala terminološka zbrka te i danas postoji potreba da se tomu stane na kraj. Još je devedesetih godina Casadei navela kako su se frazemi u talijanskome jeziku u 20. stoljeću uglavnom proučavali s leksičko-sintaktičkoga aspekta, manje sa semantičkoga (Casadei 1996: 81). Međutim, tijekom razvoja frazeologije vladala je terminološka zbrka pa je bilo potrebno bolje definirati i razlikovati ili poistovjetiti različite termine koji su se koristili poput *lessia complessa*, *locuzione*, *frase fissa*, *espressione*, *giri di parole*, *modo di dire*, *detto*, *luogo comune* (Casadei 1996: 31)⁶, što se nastavilo i u ovome stoljeću pa pronalazimo termine *unità polirematica*, *espressione idiomatica*, *unità lessicale superiore*, *lessema complesso* (Quiroga 2006: 41–42). U novije vrijeme javlja se sve veća potreba, ne samo u talijanskome već i u interna-

⁵ Iako to ne znači da se sastavnice nikada ne mogu zamijeniti. Frazemske sastavnice mogu biti zamijenjene svojim sinonimima, na primjer bojati se (plašiti se) vlastite sjene (Menac 2006: 12).

⁶ Zbrka je vladala i u hrvatskome i drugim europskim jezicima. Leksikografi su tijekom 20. stoljeća koristili različite termine poput kombinacija riječi, fiksni izrazi, frazalni leksem, idiom (Kovačević 2012: 6).

cionalnome kontekstu, za pronalaskom unificirane terminologije.⁷ Messina Fajardo raspravlja o različitim terminima koji se koriste, a koji ne uspijevaju obuhvatiti sva obilježja frazema te predlaže izraz *unità fraseologia* (hrv. *frazološka jedinica*) jer je takav termin dovoljno općenit i širok da obuhvati različite jezične izraze koji funkcioniraju na gramatičkoj, pragmatičkoj, semantičkoj i tekstualnoj razini, a podrazumijeva ustaljenu svezu najmanje dviju riječi koja vrši različitu službu (imenica, glagol, pridjev...) u rečenici (Messina Fajardo 2023: 27–28). Među talijanskim lingvistima još nije dovoljno razvijena potreba da se pronađe jedinstven naziv za različite idiomatske izraze i da se slože oko zajedničkih obilježja istih te je još uvijek prisutna zbrka u korištenju terminoloških odrednica (Messina Fajardo 2023: 37).

3.2. TALIJANSKI I HRVATSKI JEZIK U KONTAKTU

Frazemi u jeziku ne nastaju tijekom govora, govornik sam ne bira sastavnice, već frazemsku cjelinu koristi kao nešto naučeno što se primjenjuje u određenom kontekstu, nešto što u jeziku već postoji kao gotovo (Menac 2003: 9). Budući da su frazemi slikoviti te su proizašli iz iskustva prethodnih govornika, postoje frazemi koji su specifični za određeni narod i kulturu i nazivaju se nacionalnim frazemima, a neki su posuđeni iz drugih jezika tijekom povijesnih dodira dvaju naroda. Podudarnosti u jezicima mogu biti i posljedica pripadnosti istomu kulturološko-civilizacijskom krugu, sličnosti u pogledu na svijet različitih kultura pretaču se u sve sastavnice jezika, pa tako i u frazeme. Iako talijanski i hrvatski nisu genetski srodni jezici, talijanski i hrvatski narod zasigurno pripadaju istomu kulturološko-civilizacijskom kontekstu, stoga ne bi trebalo čuditi ako se među njima pronađu sličnosti.

Teško je izbjeći jezično posuđivanje ako su dvije kulture u izravnome kontaktu. Ponekad je vrlo teško odrediti koji je jezik posudio frazeme jer oni ne ostavljaju uvijek vidljiv trag posuđivanja, već ih govornici toga jezika osjećaju kao domaće (Menac 2006: 77).⁸ Cilj ovoga rada nije istražiti koji su frazemi prešli iz talijanskoga u hrvatski i obrnuto, već proučiti semantičke i strukturne podudarnosti frazema koji iskazuju

⁷ U poredbenoj frazeologiji često se nailazi na prepreke jer frazeološko nazivlje na internacionalnoj razini nije ujednačeno, odnosno termini koji se koriste za označavanje frazema variraju ovisno o jezikoslovnoj tradiciji. Tako se hrvatsko nazivlje najviše naslanja na rusku tradiciju dok anglo-američka tradicija koristi najčešće naziv *idiom*. Problem predstavlja također što termini koji se koriste u različitim jezičnim tradicijama obuhvaćaju različite jezične jedinice što dovodi do problema kod prevođenja (Parizoska i Stanojević 2018).

⁸ U Istri i Dalmaciji možemo naći velik broj frazema koji su iz talijanskoga ušli u govore tih područja. Tako su mnogi venetski frazemi kalkirani u splitskome govoru 20. stoljeća (Menac-Mihalić 2014: 14).

sreću kao i pokazati različitosti te specifičnosti u frazeologiji pojedinoga jezika, a koje su odraz kulture i društva kojemu pripadaju.

Poredbena frazeologija metodologijska je osnova ovoga rada, ali usporedba frazema dvaju jezika mnogo je složenija od proučavanja frazema istoga jezika (Menac 2006: 103). Proučavanje će biti znatno jednostavnije zbog navedenih razloga, a to je pripadnost hrvatskoga i talijanskoga jezika istomu kulturološkom kontekstu te pretpostavka da su dva jezika posuđivali mnogo jedan od drugoga. Stoljeća vladavine Venecijanske Republike na hrvatskoj obali ostavila su traga u kulturi i jeziku (Opašić 2010: 550). Veću prepreku predstavljat će frazemi koji su nacionalni i postoje samo u jednome od tih jezika te nemaju ekvivalent u drugome jeziku pa se postavlja pitanje kako ih prevesti jer ukupno značenje frazema ne odgovara značenju koje bi se moglo očekivati na temelju značenja njegovih sastavnica. Prevođenje ne uključuje samo prelazak s jednoga jezika na drugi, već i prelazak iz jedne kulture u drugu i između govornika tih kultura koji pripadaju različitim civilizacijskim krugovima, stoga prevođenje ne podrazumijeva puko poštivanje jezičnih pravila, već uključuje kulturne i društvene elemente (Belgrano 2022: 227). Frazemi se nikada ne prevode riječ po riječ, odnosno sastavnica po sastavnica, već je potrebno prevesti značenje (Menac 2006: 110). Ponekad se pri prevođenju u jeziku na koji se prevodi pronade frazem koji značenjski odgovara frazemu jezika s kojeg se prevodi, ali su ti frazemi potpuno različita izraza. Frazemi predstavljaju jednu od najvećih poteškoća ne samo za izvorne govornike nego i za one koji uče određeni jezik ili se bave prevođenjem. Teškoće pri prevođenju idiomatičnih izraza i frazema s J1 na J2 upravo potvrđuju idiomatičnost u jeziku s kojega se prevodi (Casadei 1996: 27).

4. RAŠČLAMBA

S jedne će se strane frazeološka raščlamba temeljiti na hrvatskim frazemima koji imaju emociju sreće kao sastavnicu. Pod sastavnicom podrazumijevamo sljedeće riječi: sreća, radost, fortuna, sretan, radostan, veselje, veseo. U talijanskim frazemima to su *gioia*, *allegria*, *felicità*, *felice*, *allegro*, *fortuna*, *fortunato* i *sorte*. Prvo će se navesti hrvatski frazemi s navedenim sastavnicama koji imaju iste (**sreća se smiješi (nasmiješila) komu** i **la fortuna arride (ha arriso) a qualcuno**) ili djelomične (**luda (vraška) sreća** i **la fortuna sfacciata**) talijanske ekvivalente na planu izraza i sadržaja. Navest će se hrvatski i talijanski frazemi koji imaju jednako značenje, ali drukčiji plan izraza (**netko je sretan koliko je težak** i **essere felice come un re**). Na kraju će se navesti ostali hrvatski frazemi koji nemaju ekvivalent u talijanskome (**udariti brigu na veselje**), kao i talijanski frazemi s navedenim sastavnicama, a za koje nismo

pronašli ekvivalente u hrvatskome jeziku.

S druge će se strane raščlamba temeljiti na hrvatskim frazemima koji nemaju emociju sreće kao sastavnicu, no iz čijega značenjskoga plana iščitavamo navedenu emociju. Prvo će biti ponuđeni hrvatski frazemi bez emocije sreće kao sastavnice, zatim potpuni (**umirati (umrijeti) od smijeha i morire dalle ristate**) i djelomični talijanski ekvivalenti (**uhvatiti Kairosa za čuperak i prendere la fortuna per i capelli**) na planu izraza i sadržaja. Uz određene hrvatske frazeme bit će dodani talijanski frazemi drukčijega izraza (**pala je sjekira u med *nekomu* i è piovuto/ caduto cacio sui maccheroni a qualcuno**), ali istoga značenja. Hrvatski frazemi bez ekvivalenta u talijanskome (**gladiti bradu**) i obrnuto (**andare in brodo di giuggiole**) bit će navedeni na kraju.

Treba napomenuti da neki hrvatski frazemi sa sastavnicom emocije odgovaraju potpuno ili djelomično nekim talijanskim frazemima bez sastavnice i obrnuto.

S aspekta frazeološkoga izraza i oblika, uzete su u obzir fonetske riječi (**na sreću, per fortuna**) i sveze riječi (**skakati od sreće, saltare di gioia**). Frazemske rečenice poput **Tko rano rani, dvije sreće grabi** izostavljene su iz ovoga rada.

Neće se razmatrati frazemi koji pripadaju nekome od hrvatskih ili talijanskih dijakata jer bi to zahtijevalo dodano detaljno istraživanje. Bit će odabrani frazemi koji imaju široku uporabu u suvremenome jeziku, a spomenut će se i neki zastarjeli frazemi, kao i frazemi u kolokvijalnome obliku, ponekad i vulgarnome. Za neke primjere bit će navedeni antonimni parovi, najčešće u napomenama.

Frazemi će biti navedeni podebljanim fontom. Izostavljivi dijelovi u navođenju frazema bit će navedeni u šiljastim zagradama dok će međusobno zamjenjivi (sinonimni) dijelovi biti naznačeni u oblim zagradama. Upitno-odnosne zamjenice tko i što (u talijanskome *qualcuno* i *qualcosa*) te osobne zamjenice u kosim padežima navodit će se u kurzivu i nepodebljane. Izrazi koji nisu potvrđeni u pisanome korpusu, ali se pojavljuju u govornome jeziku navedeni su u kurzivu i nepodebljani.

4.1. KORPUS ZA HRVATSKI JEZIK

Građa na kojoj se temelji analiza hrvatskih frazema prikupljena je s jedne strane iz jednojezičnih hrvatskih rječnika. To su *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. Internetski izvori uključuju *Hrvatski jezični portal* i *Bazu frazema hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. S druge strane, velik izvor frazema ponudili su specijalizirani rječnici *Hrvatski frazeološki rječnik* Antice Menac i Željke Fink-Arsovski, *Hrvatski frazemi od glave do pete* Barbare Kovačević i Matešićev *Frazeološki rječnik*

hrvatskoga ili srpskoga jezika. S treće strane, budući da se radi o supostavljenoj analizi frazema, oni su preuzeti i iz *Hrvatsko-talijanskoga rječnika* Denovića i Jerneja.

4.2. KORPUS ZA TALIJANSKI JEZIK

U korpusu za talijanski jezik pronalazimo jednojezične rječnike *Lo Zingarelli: Vocabolario della lingua italiana* i *Dizionario Garzanti della lingua italiana*, dok su mrežni rječnički izvori *Dizionario Italiano De Mauro – Vocabolario online della lingua italiana*, *Grande dizionario della lingua italiana Accademia della Crusca* i *Vocabolario Treccani*. Frazemi su također prikupljeni iz specijaliziranih rječnika *Frase fatta capo ha. Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni di italiano* Giuseppa Pittànoa, *Capire l'antifona. Dizionario dei modi di dire con esempio d'autore* grupe autora, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, čije su autorice Monica Quartu i Elena Rossi, i *Per modo di dire. Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Carla Lapuccija. Korpus je analiziran i u dvojezičnome *Talijansko-hrvatskome rječniku* Deanovića i Jerneja.

5. PREGLED FRAZEMA

5.1. FRAZEMI KOJI IMAJU EMOCIJU SREĆE KAO SASTAVNICU

U korpusu frazema čija je jedna od sastavnica sreća pronalazimo sljedeće hrvatske frazeme i njihove potpune ili djelomične talijanske ekvivalente: **sreća se smiješi (nasmiješila) komu** i **la fortuna arride (ha arriso) a qualcuno**, frazemi u oba jezika imaju jednak izraz i značenje, ekvivalencija je potpuna. Pronalazimo u hrvatskome **potjerala koga <dobra> sreća** ili **essere perseguitato dalla fortuna**.⁹ Talijanski frazem, za razliku od hrvatskoga, ima pasivni oblik iako se ponegdje navode i primjeri u aktivu: **la fortuna mi perseguita**. U hrvatskome korpusu postoji i **sreća prati koga** dok u talijanskome nemamo izraz u kojem sreća prati nekoga, već se može ponovno spomenuti frazem **essere perseguitato dalla fortuna** gdje *perseguitare* znači 'tjerati'. Uz ove, navest ćemo i hrvatske frazeme **prihvatila se koga sreća** i **sreća je naklonjema nekome** koji na planu izraza nemaju ekvivalente u talijanskome, ali po značenju se mogu u nedostatku ekvivalenata prevesti gore navedenim talijanskim frazemom. **Sreća je pogodila nekoga** odgovara talijanskome **colpo di fortuna** po zna-

⁹ U hrvatskome postoji antonimni frazem **potjerala koga zla sreća** kao što u talijanskome postoji **essere perseguitato dalla sfortuna**.

čenju. Talijanski je frazem imenični, u doslovnom prijevodu *udarac (pogodak) sreće*. Nadalje, pronalazimo sljedeće ekvivalente u oba jezika: **pokucala sreća na čija vrata** ili **la fortuna ha bussato alla porta di qualcuno**, **poljubila koga sreća** ili **essere baciato <in fronte> dalla fortuna (sorte)** gdje je u talijanskome frazemu još jednom upotrijebljen pasiv te se navodi i da sreća ili sudbina (po)ljubi nekoga u čelo. **Donositi (donijeti) komu sreću** odgovara talijanskome **portare fortuna**,¹⁰ **biti čija sreća** ili **essere la fortuna di qualcuno**, **sljepa sreća** ili **sreća je sljepa** u talijanskome se kaže **fortuna cieca** ili **la fortuna è cieca**, a koncept sreće kao sljepice prenesen je u oba jezika i kulture iz antike, odnosno latinskoga jezika (**Fortuna caeca est**). Fortuna je starorimska božica sreće, dobra ili loša udesa koja je svoje darove dodjeljivala naslijepo (Hrvatska enciklopedija 2001: 707). Potpuni su ekvivalenti frazemi **(po)kušati sreću** ili **tentare la fortuna** te **imati sreće** ili **avere fortuna**,¹¹ dok među djelomičnim ekvivalentima pronalazimo **luda (vraška, čista) sreća**, **imati ludu (vrašku, čistu) sreću** ili **(avere) fortuna sfacciata** gdje *sfacciato* znači ‘bezobrazan’, ali je značenje frazema isto. Frazem **imati sreće** može biti i drukčijega oblika u istome značenju, a to je **biti dobre sreće**, **biti te sreće** ili **ići na sreću** što u talijanskome i dalje možemo prevesti samo s *avere fortuna*.

Među somatskim frazemima pronalazimo **biti sretne ruke** ili **avere una mano fortunata (felice)** u značenju imati ‘imati sreće (uspjeha) u čemu’.

Ljudi često jedni drugima žele sreću, koncept je prisutan u mnogim kulturama pa ne čudi što u hrvatskome nalazimo izraze poput **neka ti je sa srećom**, a u talijanskome **buona fortuna** ili **in bocca al lupo**.¹² Među talijanskim frazemima s istim značenjem pronalazimo i **la fortuna t'aiuti (assista)** što znači ‘neka ti sreća pomogne’,¹³ dok bi

¹⁰ U hrvatskome se kaže i **donositi (donijeti) nesreću** dok u talijanskome pronalazimo **portare sfortuna (scalogna)** kao antonimne frazeme. Objašnjenje posljednjega frazema sa sastavnicom *scalogna* (hrv. *luk kozjak*) jest da je luk kozjak bio hrana siromašnih građana pa je koncept siromaštva, bijede i nesreće izražen upravo preko navedenoga leksema (Pittano 1992: 234).

¹¹ Antonimni parovi postoje u oba jezika: **nemati sreće** ili **non avere fortuna**. Postoje i frazemi **biti babine sreće** u značenju nemati sreće te u talijanskome ironični frazem istoga značenja **essere fortunato come un cane in chiesa** (doslovni prijevod na hrvatski bio bi *biti sretan kao pas u crkvi*). Nekada su psi lutali po selima i ulazili u crkve, a onaj tko je čuvao i čistio crkvu, morao ih je istjerati, dakle psi nisu imali sreće pa otud i navedeni frazem (Pittano 1992: 95).

¹² Ovi se talijanski izrazi prevode s hrvatskim **sretno (ti bilo)**. Izraz **in bocca al lupo** doslovno prevedeno znači *u usta vuku*. Izraz se u standardni talijanski proširio iz lovačkoga žargona. Lovci bi jedan drugome željeli sreću. Ako bi se jedan od njih našao pred vukom, drugi bi mu zaželjeli da puška završi u ustima vuka (Pittano 1992: 172). Odgovor na to pitanje glasi **crepi (il lupo)**, u prijevodu *neka vuk krepa*.

¹³ Koncept sreće ili sudbine koja pomaže ili prati nekoga razvijen je još u antičkome dobu, vidljivo je to iz poslovice **Fortuna audaces iuvat**, odnosno **Sreća prati hrabre** ili **pomaže hrabrima**. Posljednja frazemska rečenica nije uvrštena u ovaj rad jer rečenice nisu razmatrane, ali sigurno frazemi **sreća prati nekoga** i talijanski **che fortuna t'aiuti** imaju veze s antičkom izrekom.

u hrvatskome to odgovaralo frazemu koji nema sastavnicu sreća, već Bog: **neka ti Bog pomogne**. Postoji i obrnuti slučaj gdje hrvatskome frazemu sa sastavnicom sreća odgovara talijanski frazem sa sastavnicom *Dio* (hrv. *Bog*): **kamo (lijepe, puke) sreće i kojom srećom ili Dio voglia!// Dio volesse!** No i taj frazem možemo prevesti hrvatskim frazemom **ako Bog da** koji bi bio njegov pravi ekvivalent.

Na (svu) sreću potpuno odgovara talijanskome izrazu **per fortuna**. Prevrtljiv karakter sudbine izražen je frazemom **kolo sreće** koji u talijanskome glasi **la ruota della fortuna**, isto kao što **roditi se pod sretnom zvijezdom** odgovara značenjski izrazu **nascere sotto una buona stella** iako je u talijanskome izrazu upotrijebljena riječ *buona* u značenju ‘dobra’ zvijezda. Hrvatski frazemi **sretan je netko koliko je težak** nema ekvivalent na planu izraza u talijanskome, no tomu bi mogao odgovarati talijanski frazem **essere contento (felice) come una Pasqua (come un re)**, u doslovnom prijevodu sastavnica *biti zadovoljan kao Uskrs (kao kralj)*, a u smislenome prijevodu *biti jako sretan*. Često čujemo da je netko miljenik sreće, a **biti miljenik sreće** u talijanskome kažemo **essere favorito dalla fortuna**. U tome jeziku postoji i **figlio della fortuna** gdje riječ *figlio* (hrv. *sin*), a dolazi iz latinskoga jezika (*fillius fortunae*).

Postoji cijeli niz glagolskih frazema u hrvatskome, kojima se opisuje stanje izrazite sreće, a za koje pronalazimo potpuno ili djelomično jednake frazeme u talijanskome. Takvi su frazemi **(za)plakati od sreće (radosti)** ili **piangere di gioia (pianto di gioia)**, **suze radosnice ili lacrime di gioia**, **sjati (sjajiti) od sreće ili irradiare felicità**. Hrvatski frazem sa sastavnicom **cvjetati (cvasti) od sreće** nema oblični ekvivalent u talijanskome.

Kad govorimo o pretjeranoj sreći koja dovodi do ludila, pronalazimo podudarnice kao **biti lud od sreće (radosti)** ili **essere pazzo di gioia**, **poludjeti od radosti, izbezumiti se od sreće i impazzire di gioia**, **darsi alla pazzia gioia**. Također pronalazimo **biti van sebe od sreće (radosti)** i **essere fuori di sé (dalla gioia)** te sinonimi **non stare più nella pelle (nei panni) <dalla gioia>**. Za frazem **skakati od sreće** pronalazimo izrazni ekvivalent **saltare di gioia**, **fare salti di gioia** i sadržajni ekvivalent **non toccare la terra dalla gioia** (hrv. *ne dirati tlo od sreće*). Ekvivalenti su i **biti pijan od sreće**, **biti opijen radošću** ili **essere ubriaco di gioia (felicità)**.

U hrvatskome jeziku frazem **biti kovač (graditelj) svoje sreće** navodi se kao frazemska sveza dok se u talijanskome često navodi kao frazemska rečenica prevedena iz latinskoga **Ognuno è artefice della propria fortuna (proprio destino)**. Ponekad se i u hrvatskome navodi kao rečenica: **Svatko je kovač svoje sreće**. Kako je već navedeno, u ovome radu neće se dodatno analizirati frazemske rečenice.

Ostali hrvatski frazemi sa sastavnicom emocije sreće i sličnih izraza nemaju svoje ekvivalente u talijanskome jeziku. Tu uvrštavamo: **na radost koga, udariti brigu na veselje, svezati sreću s kim i treća sreća**. Talijani za posljednji izraz imaju **la volta buona** čije je značenje da ‘se napokon nešto dogodilo’ ili da ‘je netko napokon uspio nešto učiniti’ pa bi se taj izraz mogao uzeti kao prijevod treće sreće.

Vrlo je zanimljiv frazem **imati više sreće nego pameti** koji je Deanović doslovno preveo s *avere più fortuna che giudizio* dok u talijanskim izvorima za korpus ne pronalazimo nijedan ekvivalent za hrvatski frazem. Iako u razgovoru s izvornim talijanskim govornicima oni najčešće daju pozitivan odgovor da postoji izraz *avere più fortuna che cervello*, mi ga nećemo navesti kao potvrđen i prihvaćen frazem. Jednaka je situacija s **imati sreće u nesreći** gdje poneki internetski portali imaju varijante kao *essere fortunati nella sfortuna*, no ni taj frazem nećemo smatrati pravim frazedom jer nije naveden u pisanome korpusu. Ovo ostavlja prostor za daljnja istraživanja ovih i sličnih izraza u talijanskome jeziku.

Od talijanskih frazema sa sastavnicom sreća, a koji nemaju ekvivalent na planu izraza u hrvatskome, ali na značenjskome planu imaju, navodimo **affidarsi (affidare qualcosa) alla fortuna (ai capricci della fortuna) (sorte) ili prepustiti nekoga (nešto, sebe) sudbini**. Već smo ranije naveli frazeme *essere contento (felice) come una pasqua (un re)* te predložili da bi značenjski u nekim prijevodima mogao stajati za frazem **sretan je netko koliko je težak**. Među talijanskim frazemima sa sastavnicom *gioia, felicità* (hrv. *sreća*) i fortuna navodimo **prendere la fortuna per i capelli**, o njemu će biti riječ u idućem poglavlju.

5.2. FRAZEMI KOJI NEMAJU EMOCIJU SREĆE KAO SASTAVNICU

Osmijeh i smijeh jedni su od glavnih pokazatelja čovjekove radosti i zadovoljstva. U hrvatskome i talijanskome frazeološkom korpusu pronalazimo podudarnice <imati> **osmijeh od uha do uha i smijati (ceriti) se od uha do uha** ili **(avere) un sorriso fino agli orecchi i <avere> un sorriso (che va) da un orecchio all'altro, previjati (valjati) se od smijeha ili rotolarsi dal ridere (dalle risate), prasnuti (udariti) u smijeh, pucati (puknuti) od smijeha ili scoppiare dal ridere, umirati (umrijeti) od smijeha ili morire dalle risate**, odnosno vulgarnije varijante **krepati (krepati od smijeha) i crepare dalle risate ili ridere a crepapelle te (u)piškati (piškati, upiškati) se od smijeha ili scompisciarsi dalle risate**. Postoje i drugi talijanski frazemi koji značenjski odgovaraju gore navedenima, no razlikuju se po glagolskim sastavnicama. Takvi su **sganasciarsi (smascellarsi)**

dalle risate koji na planu izraza evociraju sliku da se nekomu od smijanja iščaši čeljust. Postoji i frazem **sbudellarsi (sbellicarsi) dalle risate**, odnosno ‘nekomu se raspori trbuh od pretjerana i preduga smijanja’, kao što se u prethodnim frazemima evocira slika da neko pukne od smijeha, da se valja ili da umire, a svi su izrazi pretjerani.

Od somatskih frazema pronalazimo **držati se za trbuh (želudac) od smijeha ili reggersi (tenersi) la pancia dalle risate**. Zanimljivo je kako Talijani imaju izraz da se netko drži za trbuh od smijeha, možda jer želi spriječiti ono što se navodi u frazemu **sbudellarsi dalle risate**, odnosno da se raspori trbuh od smijeha.

Među somatskim frazemima pronalazimo sastavnicu srce kao spremište (engl. *container*) različitih pozitivnih i negativnih emocija. Kad se govori o sreći, pronalazimo sljedeće somatske frazeme **(na)smijati se od <svega> srca** ili **ridere di cuore, puno je srce komu** i **avere il cuore gonfio di gioia, colmarsi di gioia**. Hrvatski frazem koji nema talijanski ekvivalent na planu izraza jest **(za)igra srce komu <od radosti>**.¹⁴

Somatski frazemi sa sastavnicom ruka u svojem značenju nose emociju sreće, radosti i zadovoljstva ili želju za nečijim uspjehom ili sreću zbog susreta s nekim, na primjer **držati fige (palce, pesti) nekomu**, u talijanskoj varijanti imamo somatski frazem s prstima: **incrociare le dita**. Jednaki su frazemi na planu izraza i sadržaja sljedeći: **dočekivati (dočekati) nekoga raširenih ruku** ili **aspettare (accogliere) qualcuno a braccia aperte**. U smislu uspjeha pronalazimo frazem **ići od ruke, polazi (pođe) za rukom komu što** dok u talijanskome korpusu nemamo frazem ista izraza, ali značenjski se podudara i nije somatski frazem: **andare a pennello**. U hrvatskome jeziku postoji frazem **ići punim jedrima** koji u talijanskome ima dva ekvivalenta: **andare a gonfie vele** i **andare col vento in poppa** (hrv. *jedriti s vjetrom u krmi*). U svome značenju kazuju da ‘nešto ide jako dobro, besprijekorno, da netko ima uspjeha, da mu polazi za rukom’.

Kad smo zadovoljni i sretni ishodom možemo reći **trljati ruke <od zadovoljstva>** ili **(s)fregarsi (stropicciarsi) le mani**. Frazemi koji u svome sadržajnom talogu nose sliku čovjeka koji je zadovoljan i sretan izražavaju se drugim somatskim frazemima koji nemaju ekvivalente u talijanskome: **gladiti bradu (brk, brkove)** i **puna šaka brade**. Postoji i **smiješi se brk komu** bez ekvivalenta u talijanskome jeziku.

¹⁴ Frazem pripada i prvoj skupini, odnosno frazemima sa sastavnicom sreća ili radost ako je ona izražena, ali je zbog praktičnih razloga uvršten u drugu skupinu.

O sreći kao dobroj sudbini i blagostanju možemo govoriti u sljedećim frazemima: **roditi se u košuljici** ili **nascere con la camicia**¹⁵ i **biti u sedmom (devetom nebu)** ili **essere (stare, sentirsi) al settimo (terzo) cielo (ai sette cieli)** kao i **toccare il cielo con un dito (col dito)**. U prijevodu posljednjega frazema netko je toliko sretan da je *dotaknuo nebo prstom*.

Kad govorimo o sreći kao sudbini, dobrome ishodu ili kao uspjehu u određenoj situaciji, možemo pronaći frazeme različita izraza, a ista značenja kao **imati svoj dan** ili **essere in giornata di grazia**, frazeme ista izraza i značenja kao **naći iglu u plastu sijena** ili **trovare un ago in un paglio**, frazeme slična izraza i jednaka značenja kao na primjer **uhvatiti Kairosa za čuperak** i **prendere (afferrare, pigliare) la fortuna per i capelli**. Kairos je bio grčki bog sretna trenutka s čuperkom na čelu te bi prema predaji prošao pored čovjeka samo jednom. Tad bi ga trebalo uhvatiti za čuperak, odnosno iskoristiti dobru i sretnu priliku. Kairos je straga bio ćelav pa kada bi prošao, prošla bi i sretna prilika (HE 2001: 432–433). U korpusu frazema koji govore o sretnome i nenadanome uspjehu i sreći u narodu rašireno je vjerovanje da **naći djetelinu s četiri lista** nosi sreću. Na talijanskome se kaže **trovare il quadrifoglio**. U talijanskome postoji sinonimni frazem **trovare lucertola a due code** ili u prijevodu *pronaći guštera s dva repa*.¹⁶

Hrvatski frazem **pala je komu sjekira u med** u značenju da je ‘netko imao sreće’ nalazi svoj ekvivalent u **cadere (piovere) come cacio sui maccheroni** (hrv. *pasti kao sir cacio u tjesteninu*) što bi značilo ‘dogoditi se u pravom trenutku i donijeti sreću’. Ovi frazemi primjer su kako određeni jezici imaju izgrađen određen koncept sreće na temelju narodnoga iskustva. Kao što je nekada našim drvosječama pronalazak meda značio sreću i nenadanu hranu kad bi ga slučajno otkrili zabavljanjem sjekire u drvo, tako talijanskome narodu sir *cacio* u tjestenini predstavlja veliki užitak i sreću.

U hrvatskome jeziku postoji frazem koji govori o uspjehu i postignuću nečega što se činilo nemogućim i neostvarivim, o čemu mnogi samo maštaju: **uhvatiti Boga za bradu**.¹⁷ Taj se frazem može prevesti na talijanski frazemom **prendere il turco per i baffi** (hrv. *uhvatiti Turčina za brkove*) u značenju ‘pokušati nešto što

¹⁵ U prošlosti se vjerovalo da bebe koje se rode s ovojnicom, odnosno u amnionskoj vrećici ili vodenjaku imaju sreće u životu. Rimske su žene te ovojnice prodavale za velik novac odvjetnicima jer se smatralo da će tako imati sreće i pobijediti u parnicama (Pittano 1992: 199).

¹⁶ Četverolisna djetelina rijetka je anomalija u prirodi kao i gušterica s dva repa pa se onaj tko ih pronađe smatra sretnikom (Lapucci 1969: 44).

¹⁷ Taj se frazem tumačio i na druge načine pa su ga povezivali s frazemom **uhvatiti Kairosa za čuperak** (Kovačević 2019: 27).

se čini nemogućim i uspjeti u tome'. Izraz dolazi iz vremena kada su Saraceni¹⁸ terorizirali cijeli Mediteran i smatrali se nepobjedivima, stoga je uhvatiti jednoga za brkove, kojima su se ponosili, bio velik uspjeh i sreća (DDMDC s.v. *turco*). Ovaj izraz danas je zastarjelica i rijetko se koristi.

5.3. TALIJANSKI FRAZEMI BEZ SASTAVNICE EMOCIJE SREĆE I BEZ EKVIVALENTA U HRVATSKOM JEZIKU

Za talijanske frazeme koji kao jednu od sastavnica nemaju emociju sreće, a ni ekvivalent u hrvatskome jeziku izdvojeno je posebno poglavlje zbog većeg broja primjera.

Prvi od njih je **andare in brodo di giuggiole** što bi značilo 'biti sretan, van sebe od sreće i zadovoljstva'. *Brodo di giuggiole* bila bi juha od žižula koje su kao voće dosta slatke. Međutim, od žižula se ne radi juha, već je izraz prvotno glasio **andare in brodo di succiole** gdje *succiole* označavaju 'kestenje koje se kuhalo u vodi bez skidanja kore'. Kasnije bi djeca, bez otvaranja cijeloga kestena, pila slatku juhicu u ovojnici te bi pri tome bila sretna i zadovoljna (CDMDE 1995: 26).

Sličan je izraz **andare in sollucchero** u značenju 'osjećati veliko zadovoljstvo i užitak', a povezuje se s glagolom *solluccherare* koji se više ne koristi, a značio je 'raširiti oči od zadovoljstva i blaženstva' (CDMDE 1995: 26).

U talijanskome jeziku pronalazimo **andare in visibilio** čije je značenje 'biti van sebe od sreće, biti u ekstazi zbog prevelike sreće, ushititi se'.

Postoje neki stari izrazi vezani za sreću kao **fare tredici** (hrv. dobiti, ostvariti trinaest) i **fare diciotto con tre dadi** (hrv. trima kockama ostvariti, dobiti dvadeset osam). Frazemi znače 'imati sreće', a sigurno su vezani za igre na sreću iako se nigdje u izvorniku ne navodi objašnjenje. Postoje još dva frazema u značenju 'imati puno sreće, biti sretnik', ali ne navode se objašnjenja o podrijetlu frazema: **essere nato di domenica** (doslovan prijevod *biti rođen u nedjelju*) i **essere nel calendario** (*biti u kalendaru*). Posljednja četiri frazema pripadaju zastarjelicama.

Jedan od književnih frazema u talijanskome jeziku jest **essere (vivere) nel paese dei Bengodi** u značenju 'vrlo sretne situacije', osobito u materijalnemu smislu. Zemlja Bengodi izmišljena je zemlja blagostanja, sreće i uživanja koja se spominje u djelu *Dekameron* Giovannija Boccaccia, točnije u trećoj noveli osmoga dana (Lapucci 1969: 86). Ovaj se frazem često proširuje nazivom još jedne izmišljene zemlje pa tako

¹⁸ Termin Saraceni korišten je u prošlosti za bilo koji narod muslimanske vjere pa tako ovdje Saraceni postaje sinonim za Turke.

glasi **essere (vivere) nel paese dei Bengodi e della Cuccagna**. Cuccagna je također zemlja obilja i blagostanja, raj na zemlji bez briga (Lapucci 1969: 85). Kad je riječ o dječjem svijetu, koristi se frazem **andare nel paese dei balocchi** (hrv. *ići u Zemlju igračaka*), a odnosi se na Collodijevu izmišljenu zemlju koju je posjetio Pinocchio, u kojoj djeca ne moraju ništa raditi, samo se igrati i zabavljati, a često se koristi u prenesenome značenju da se imenuje mjesto gdje smo sretni i bezbrižni (Lapucci 1969: 87).

Navedimo još frazeme **andare in orbita** (hrv. *ići u orbitu*) u značenju ‘biti van sebe od sreće’¹⁹ (Lapucci 1969: 136) i **andare in giulebbe**²⁰ u značenju ‘biti u sretnom i bezbrižnom stanju’, a koji se danas rijetko koristi.

6. ZAKLJUČAK

Prvotni cilj ovoga rada bio je pokazati podudarnosti u hrvatskome i talijanskome korpusu frazema kojima se iskazuje emocija sreće te ukazati na poteškoće u prevođenju istih te ponuditi neka od prevoditeljskih rješenja. Sreća se nije razmatrala samo kao trenutna reakcija na neki lijep događaj, već i kao dugotrajan osjećaj zadovoljstva i mira te kao splet sretnih okolnosti ili sudbine. Razmatrani su i somatski frazemi koji u semantičkome talogu nose sliku sreće. Frazemi su podijeljeni na one sa sastavnicom koja upućuje na emociju sreće ili sretan splet okolnosti i na one koji nemaju sastavnicu sreće, ali na planu sadržaja upućuju na nju. Supostavna analiza pokazala je da se korpus hrvatskih i talijanskih frazema u velikoj mjeri podudara na planu izraza i planu sadržaja što je posljedica pripadnosti dviju kultura istomu kulturološkom kontekstu te posuđivanja među dvama jezicima. Na planu izraza, ovisno o strukturi i zakonitostima jezika, u hrvatskome ponekad imamo glagolske, a u talijanskome imeničke frazeme i obrnuto, ponekad je razlika u upotrebi pasivne ili aktivne forme ili u jednoj od sastavnica. Kod velikoga broja frazema možemo govoriti o potpunoj ili djelomičnoj ekvivalentnosti. Iako je prvotni cilj analize bio ukazati u kojoj mjeri se podudaraju frazemi kojima se iskazuje emocija sreće u dvama jezicima, ona je također pokazala da, iako dva suprostavljena jezika pripadaju kulturama istoga civilizacijskog kruga, ipak postoje frazemi koji su svojstveni samo jednoj od dviju kultura što dokazuje da iskazivanje emocija u svakoj kulturi ima i svojih specifičnosti i da je svaki jezik re-

¹⁹ Zanimljivo je da ga navodi kao neologizam i pita se hoće li zaživjeti kao izraz prenesena značenja. U ostaloj recentnoj literaturi pronađen je samo jednom u značenju ‘biti prezadovoljan i euforičan’ (Casadei 1998: 148)

²⁰ Pod tom se riječi misli na voćni sirup koji se kuhao u šećeru. Riječ je perzijskoga podrijetla (pers. *gulab*), a doslovno znači ružina vodica. Talijanski izraz *andare in giulebbe* vjerojatno u značenjskome talogu nosi sliku o nečemu slatkome što uzrokuje zadovoljstvo i sreću (DDM s.v. *giulebbe*).

fleksija vlastite kulture, društva, književnosti i povijesti. Dokaz za to su frazemi poput **pala je *nekomu* sjekira u med i cadere (piovere) come cacio sui maccheroni**. Oni su odraz zajedničkoga iskustva jednoga naroda. Ovakvi frazemi predstavljaju izazove za prevoditelje. Takve frazeme ne treba prevoditi doslovno, već pokušati pronaći ekvivalent u jeziku na koji se prevodi, a ako to nije moguće, frazemi se jednostavno prevode značenjski, ne doslovno. Proučavanjem korpusa uočeno je frazeološko bogatstvo obaju jezika koje nam pomaže u prevođenju. Velike podudarnosti frazema u oba jezika navode na pretpostavku da će i u izražavanju drugih emocija talijanski i hrvatski jezik imati sličnosti, ali će ponuditi i specifičnosti što bi bilo zanimljivo proučiti u nekome novom radu.

LITERATURA

- ANIĆ, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- ARISTOTEL. 1992. *Nikomahova etika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BELGRANO, Maria. 2023. "Una 'lava' di fraseologismi: piano di analisi delle espressioni idiomatiche nel romanzo *L'amica geniale* di Elena Ferrante e nella traduzione tedesca". *Nuovi sudi di fraseologia e paremiologia*. Ur. Maria Teresa Badolati, Federica Floridi i Suze Anja Verkade. Rim: Sapienza Università Editrice: 227–242.
- CDMDE 1995 = *Capire l'antifona. Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore*. 1995. red. Giovanni Turrini, Claudia Alberti, Maria Luisa Santullo i Giampiero Zanchi. Bologna: Zanichelli.
- CASADEI, Federica. 1996. *Metafore ed espressioni idiomatiche: uno studio semantico sull'italiano*. Roma: Bulozoni Editore.
- DEANOVIĆ, Mirko i Josip JERNEJ. 1994. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- DEANOVIĆ, Mirko i Josip JERNEJ. 2012. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dizionario Garzanti della lingua italiana*. 1973. red. Giorgio Cusatelli. Milano: Garzanti
- EKMAN, Paul. 1970. „Universal facial expressions of emotions”. *California Mental Health Digest* 8, 7: 151–158.
- EKMAN, Paul. 1973. „Cross-Cultural Studies of Facial Expressions”. *Darwin and Facial Expressions. A Century od Research in Review*. Ur. Paul Ekman. New York i London: Accademic Press: 169–222.
- EKMAN, Paul. 1994. „All Emotions are Basic”. *The Nature of Emotion. Fundamental Questions*. Ur. Paul Ekman i Richard J. Davidson. New York: Oxford University Press: 15–19.
- EKMAN, Paul i Daniel CORDARO. 2011. „What is meant by calling emotions basic”. *Emotion Review*: 364–370.
- FELDMAN BARRETT, Lisa, 2017. *How emotions are made – The secret life of the brain*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- FINK-ARSOVSKI, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA 2001. = *Hrvatska enciklopedija*. Gl. ur. Dalibor Brozović. Sv.3: Da-Fo i Sv.5: Da-Hi. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- KOVAČEVIĆ, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- KOVAČEVIĆ, Barbara i Emina RAMADANOVIĆ. 2016. „Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji”. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42/2: 505–527.
- KOVAČEVIĆ, Barbara. 2019. „Frazeologija i mitologija”. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 6/ 2: 26–27.
- LAKOFF, George i Mark JONHSON. 1980. *Metaphors We Lived By*. Chicago i London: The University of Chicago Press.
- LAPUCCI, Carlo. 1969. *Per modo di dire. Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Firenze: Valmartina.
- MALKIEL, Yakov. 1959. „Studies in irreversible binomials”. *Lingua* 8: 113–160.
- MATEŠIĆ, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MENAC, Antica, Željka FINK-ARSOVSKI i Radomir VENTURIN. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- MENAC, Antica. 2004. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- MENAC, Antica i Mira MENAC-MIHALIĆ. 2014. *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću*. Zagreb: Knjigra.
- MESSINA FAJARDO, Luisa Alessita. 2023. „Sviluppi degli studi fraseologici e dispersione terminologica”. *Nuovi studi di fraseologia e paremiologia*. Ur. Maria Teresa Badolati, Federica Floridi i Suze Anja Verkade. Rim: Sapienza Università Editrice: 25–47.
- PARIZOSKA, Jelena i Mateusz-Milan STANOJEVIĆ. 2018. „Problemi frazeološkog nazivlja”. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44/2. Zagreb: 611–625.
- PARKINSON, Brian. 1996. „Emotions are social”. *British Journal of Psychology* 87 (4): 663–683.
- PEÑA CERVEL, M. Sandra. 2003. *Typology and cognition: what image-schemas reveal about the metaphorical language of emotions*. München: Lincom Europa.
- PITTÀNO, Giuseppe. 1992. *Frase fatta capo ha. Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni di italiano*. Bologna: Zanichelli.
- OPAŠIĆ, Maja. „Hrvatski i talijanski frazemi: podudarnosti i razlike”. *Riječki filološki dani: zbornik radova sa 6. međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani: zbornik radova*. Ur. Lada Badurina i Danijela Bačić-Kraković. Rijeka: Filozofski fakultet: 549–557.
- QUARTU, Bruna Monica i Elena ROSSI. 2012. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Hoepli.
- QUIROGA MUNGUÍA, Paula. 2006. *Fraseología italo-española: Aspectos de lingüística*

- aplicada y contrastiva*. Granada. Granada Lingvistica.
- Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Gl. ur. Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- ŠARIĆ, Ljiljana i Wittschen, WIEBKE. 2008. *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- WIERZBICKA, Anna. 1995. „Emotions and Facial Expressions: A semantic Perspective”. *Culture & Psychology* 1: 227–258.
- WIERZBICKA, Anna. 1992. „Talking about emotions: Semantics, Culture and Cognition”. *Cognition & Emotion* 6: 285–319.
- ZINGARELLI, Nicola. 2005. *Lo Zingarelli: vocabolario della lingua italiana*. 12. izdanje Bologna: Zanichelli.

MREŽNI IZVORI

- BFHJ = *Baza frazema hrvatskoga jezika*. <http://frazemi.ihjj.hr/> (24. travnja 2023.)
- DDMDC = *Dizionario dei modi di dire – Corriere.it*. <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/> (25. travnja 2023.)
- DDM = *Dizionario italiano De Mauro*. <https://dizionario.internazionale.it/> (23. travnja 2023.)
- BFHJ = *Grande dizionario della lingua italiana - Accademia della Crusca*. <https://www.gdli.it/> (23. travnja 2023.)
- HAYBRON, Dan. 2020. „Happiness”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. Happiness (Stanford Encyclopedia of Philosophy/Summer 2020 Edition) (22. lipnja 2023.)
- HJP = *Hrvatski jezični portal*. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (23. travnja 2023.)
- VT = *Vocabolario Treccani*. <https://www.treccani.it/vocabolario/> (23. travnja 2023.)

EXPRESSIONS OF EMOTION OF HAPPINESS IN CROATIAN AND ITALIAN IDIOMS

VINI MUŠAČ

ABSTRACT

Emotions are responses to the world around us. They have always been very important human adaptations to the surrounding world. Emotions can be shown by non-verbal communication, but they can also be verbalized. This paper explores different modalities of expressing happiness using Croatian and Italian corpora of idioms. The central objective of the research is to determine whether correspondence exists between the two languages in terms of the forms of idioms and their meaning. Firstly, the phraseological analysis will focus on idioms that include the emotion of happiness (or one of its synonyms) as one of their components (e.g., “biti lud od sreće”, “essere pazzo di gioia”). Secondly, the paper analyzes the somatic idioms where one can detect the emotion of happiness based on their semantic aspect (e.g., “imati osmijeh od uha do uha”, “avere un sorriso da un orecchio”). Thirdly, the analysis will include non-somatic idioms in which one can detect the emotion based on their semantic aspect (e.g., “biti u sedmom nebu”, “essere al settimo cielo”). The paper demonstrates that the phraseological corpora of the two languages overlap to a large extent, both on the level of phrasing and content, but also that each corpus has its own specificities which reflect individual cultures, worldviews, and experiences of the two peoples.

KEYWORDS:

phraseology, happiness, Croatian language, Italian language, equivalence

